

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 11, Aralık 2017, s. 86-94

Doç. Dr. Seyit TAŞER

Necmettin Erbakan Üniversitesi, staser@konya.edu.tr

ABDURRAHMAN ŞEREF BEY VE “COĞRAFYA-YI UMUMİ” KİTABI

Özet

Abdurrahman Şeref, XIX. yüzyıl sonu XX. Yüzyıl başlarında yaşamış, tarihçi, ilim ve devlet adamı ve son vakanüvis olarak bilinir. Çeşitli okullarda öğretmenlik ve idarecilik dışında eğitim bakanı olarak da görev yapmış, ikinci mecliste milletvekili olmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi'nde tarih ilmine katkı sağlamak üzere Tarih-i Osmani Encümeni'ni kurmuş, burada tarih alanında çeşitli makale ve eserlerin yayınlanmasına yönelik çalışmalar yapmıştır.

Abdurrahman Şeref Bey daha çok tarihçi yönü ve bu alana hizmetleri ile tanınır. Bunun yanı sıra coğrafya alanında da çeşitli eserler vücuda getirmiştir. Bu çalışmada Abdurrahman Şeref Bey'in yazmış olduğu Coğrafya-yı Umumi adlı kitabı incelenecek ve değerlendirilecektir. Bu eser 1323(1907) yılında yayınlanmıştır. Böylece yazarın coğrafyacı kimliği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman Şeref, Coğrafya, Coğrafya-yı Umumi

ABDURRAHMAN SEREF BEY AND GEOGRAPHY BOOK

Abstract

Abdurrahman Şeref lived in the 19th century and saw the first quarter of the 20th century. He is known as historian, scholar, statesman and as a last chronicler. He served as a teacher and administrator. However he served as

minister of education. He has become deputy in these condparliamentary. He established "History of Ottoman Commission" to contribute to the science of history in II. Second Constitutional Era. II. History Osmani Encümeni established to contribute to the knowledge of History Second Constitutional Monarchy, here has been instrumental in the publication of several articles in the field of history and monuments.

Abdurrahman Şeref Bey historian direction and date services come to the fore. As well as the geography of the forehead has a variety of works. In this study it will be studied and evaluated book which was written by Abdurrahman Seref Bey is "General Geography". This book is written and published in 1323 (1907).

Keywords: Abdurrahman Şeref, Geography, General GeographyBook.

Giriş

Sosyal bilimler içerisinde tarih ve coğrafyanın hususi bir yeri vardır. Zira eski bilim alanları arasında yer alırlar. Orta ve yeniçağda sosyal bilimlerin gelişme gösterdiği doğu medeniyetinde tarih alanında eserler ortaya koymuş ve tanınmış ilim adamlarının aynı zamanda coğrafya ile ilgili çalışmalarının da olduğu anlaşılır. Buna XVII. Yüzyılda yaşamış olan Kâtip Çelebi örnek olarak verilebilir. Fakat yakın tarihte de bu şekilde hem tarih hem coğrafya disiplinlerine yönelik çalışmalar yapan ilim adamları olmuştur. Bunun örneklerinden biri de Abdurrahman Şeref'tir.

Tarih-i Coğrafya kavramı tarih ve coğrafyanın birbirini bütünleyen alanlar olduğunu gösterir. Tarihin akışında coğrafyanın etkisi yadsınamaz. Zira uygarlıkların kurulmasında coğrafyanın yeri ve önemi olduğu gibi, çeşitli savaşların veya sosyal ve ekonomik hayatın şekillenmesinde de coğrafyanın büyük etkisi vardır. Fiziki ve beşeri coğrafya şeklinde bir tasnifte, beşeri coğrafya insan elinin değmesi ile oluşan yeryüzü şekillerini ifade eder. Coğrafyaya insanın etkisi demek köylerin, şehirlerin ve medeniyetlerin inşasıdır aslında. Bu da doğrudan tarihin konusuna girmektedir. Abdurrahman Şeref Bey de hem tarih hem de coğrafya alanında yazdığı eserleri ile tanınmaktadır. Aslında Abdurrahman Şeref denilince ilk anda tarihçi yönü akıllara gelir. Fakat yazmış olduğu coğrafya ile ilgili eserlerini de değerlendirmek gerekebilir.

Abdurrahman Şeref Bey hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlar daha çok makale tarzındadır. Efdaleddin Bey, "Abdurrahman Şeref Efendi Tercüme-i Hali, Hayat-ı Resmiye ve Hususiyesi" adlı bir çalışmayı 1927 de yayınlamıştır. Diyanet Vakfı'nın hazırladığı ansiklopedide ise, Abdülkadir Özcan bu maddeyi ele almıştır. Diğer taraftan Bayram Kodaman ve Mehmet Ali Ünal'ın Son Vakanüvis Abdurrahman Şeref

Efendi adlı çalışması da önemlidir. Aynı zamanda bu konuda çeşitli lisansüstü çalışmalar da yapıldığı anlaşılır.

Bu çalışmada ise daha, Abdurrahman Şeref Bey'in coğrafya ilmi ile ilişkisi ve coğrafya-yı umumi adlı eseri üzerinde durulacaktır.

1. Hayatı

Abdurrahman Şeref Bey, 1853 senesinde İstanbul'da doğar. Babası Tophane-i Amire muhasebe mümevizlerinden Hasan Efendi'dir. Önce Mahalle Mektebi ardından Eyüp Rüşdiyesi'ni tamamlar. Daha sonra Mekteb-i Sultani'den şehadetname alır (Kodaman, Ünal, 1996: XIII).

Abdurrahman Şeref Bey, okuldan mezun olduktan sonra ilk olarak Mahrec-i Aklam'da Tarih-i Umumi öğretmeni olarak vazifeye başladı (Demiryürek 2005; 1). Diğer okullarda farklı derslerle vazifesine devam etti. Mekteb-i Sultani'de Kavaid ve İmla; Darümuallimin'de yine genel tarih derslerini yürüttü. İdarecilik de yaptı. Mülkiye Mektebi'nde müdürlük, (Günay, 2009, 256) Galatasaray Lisesi'nde de 1895'de idarecilik yapmış, (Demiryürek, 2005, 1) Mülkiye'de genel coğrafya derslerini yürütmüştü. Osmanlı tarihi, İlm-i ahlak ve İstatistik gibi derslere de zaman zaman girmişti (Günay, 2009: 256).

Darülfünunda da çeşitli dersleri yürüten Abdurrahman Şeref, Defter-i Hakanî Nezaretine geldikten sonra Ayan Meclisi Üyeliği de yapmıştır. İki defa da Maarif Nazırlığı'nda bulunmuştur. Telif eserleri tetkik komisyonu üyeliği, Kızılay başkanlığı, Ayan heyeti ikinci reisliği gibi görevlerin yanısıra Müşir İzzet Paşa kabinesinde önce Posta ve Telgraf Nazırı sonra da Devlet Şurası Başkanı olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1923 senesindeki ikinci seçim döneminde de İstanbul'dan vekil olarak meclise girmiştir (Binark, 1980: 27).

Tüm bu saiklerle son dönemde tarih alanındaki çalışmalara önem verilerek, Vakanüvis Abdurrahman Şeref Bey başkanlığında "*Tarih-i Osmani Encümeni*" 1909 senesinde kurulmuştu. Abdurrahman Şeref Bey, Osmanlı toplumu, düzen ve yönetim konularında değerlendirmelerde bulunmuştu. Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuasında ilmi yazılar kaleme almıştı (Taşer, 2014 : 1097).

Abdurrahman Şeref Bey'in belki de en çok tanınan yönü ise son vakanüvis olarak bilinmesidir. Naima ile başlayan geleneğin son halkası olarak belirir. Abdurrahman Şeref Bey, Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta çıkmasının hemen ardından vakanüvislik görevine getirilmiştir. Görevi Ahmed Lütfi Efendi'den devir alan Şeref Bey, saltanatın kaldırılmasına (1922) kadar bu vazifeyi icra etmiştir (Kodaman, Ünal, 1996: IX)

Abdurrahman Şeref Bey’in coğrafya ile ilgili eseri ise “Coğrafya-yı Umumi” olup, mülkiye mektebi öğrencileri için yazılmış iki ciltlik bir çalışmadır. Avrupa ülkelerinin nüfus ithalat gibi konulardaki istatistiklerini, Osmanlı Devleti’nin verileri ile karşılaştırdığı eseri İstatistik ve Coğrafya-yı Umrani de bu alanda hazırladığı diğer çalışmalardır(Demiryürek,2005: 6)

2. Eserleri

Abdurrahman Şeref Bey’in Tarih-i Osmani Encümeni’nin hazırladığı Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası’nda makaleleri yayınlanmıştı. Bunun dışında öğretmen ve idareciliği esnasında yazmış olduğu ders kitapları bulunmaktaydı. Ayrıca farklı konu başlıklarında da eserler ortaya koymuştu. Bunlar ahlak ve istatistiğe dairdi.

Abdurrahman Şeref, bazı gazetelerde yayınlanan yazılarını “Tarih Musahabeleri” adlı eserinde toplamış ve 1923 senesinde yayınlatmıştı. Lütfi Tarihi’ni de VIII. cildini genişleterek bastırmıştı. Vakanüvisliği sırasında ve II. Meşrutiyet yılları ile I. Dünya Harbi sonuna kadar yazdıklarını ise Vakayiname adlı eseri ile neşretmişti. (Özcan, 1988 :175)

Diğer taraftan Fezleke-i Tarihi Düvel-i İslamiye (İslam Devletleri tarih özeti), Tarih-i Devlet-i Osmaniye, Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye, Zübdet-ül-Kıyas, Tarih-i Asr-ı Hazır (Yaşadığımız asrın tarihi), Harb-i Hazırın Menşei (Birinci Dünya Harbinin sebeplerine dairdir), Sultan Abdülhamid-i Sani’ye Dair, Tarih Muhasebeleri, Umumi Coğrafya-yı Umrani Abdurrahman Şeref’in eserleri arasındadır.

3.Coğrafa-yı Umumi Eseri

Abdurrahman Şeref Bey’in Mekteb-i Sultani müdürü iken Coğrafya-yı Umumi adlı kitabı neşrettiği anlaşılır. Eser İstanbul Karabet matbaasında 1323’te (1907) basılmıştır. Eser eski yazıyla kaleme alınmış olup, siyah ciltlidir. Eserin birinci cildi 347 sayfadır.

Birinci bölüm Mukeddemat-ı Coğrafya ile başlar. Bu bölümde coğrafyanın tarifi menafii (faydaları) ve aksamı (kısımları) üzerinde durulmuştur. Buna göre coğrafya yerkürenin ahval ve keyfiyetinden bahseden bir bilimdir. Arzın şekli üzerinde durulur, güney ve kuzey kutupları kürede gösterilir. Kitapta çeşitli fotoğraflara da yer verilmiştir. Yerküre resimleri oldukça fazladır.

Bir diğer konu, küre üzerinde bir yerin mevkiini tayin etmek üzerinedir. Ayrıca harita ve mukayeseleri ile ilgili diğer bir konuya da yer verilmiştir. Eserin 21. sayfasında ülkelerin dünya üzerinde buldukları enlem ve boylam derecelerini gösteren ifadeler vardır.

Esami-i muhtelif başlığı altında da kıtaların adları ve özellikleri hakkında bilgi verilmektedir. Kürenin alanının 510 milyon kilometrekare civarında olup, 135 milyon kilometrekaresi toprak ve 375 milyon kilometrekaresi su olduğu yazılmıştır. Avrupa, Asya, Amerika, Avusturya kıtalarının yüzölçümü de belirtilmiştir. Su ve sulara değinilen esami-i muhtelif kısmında da denizler ve alanlarına yer verilmiştir.

Buna göre, Bahr-ı Müncemid-i Şimal (Kuzey Kutbunu Çeviren Deniz-Kuzey Buz Denizi) 153 milyon kilometrekare; Bahr-ı Müncemid-i Cenubi (Güney Kutbunu Çeviren Deniz) 204 ; Bahr-ı Muhiti Atlas (Atlas Okyanusu) 899 ; Bahr-ı Muhiti Hindi (Hint Okyanusu) 74; Bahr-ı Muhiti Kebir (Büyük Okyanus) da 175 milyon kilometrekare olarak belirtilmiştir.

Bir diğer konu başlığı "Kıtaat-ı Hamse-i Arzın Manzara-i Tabiyesiyle" dir. Burada çeşitli dinlere mensup insanların sayısına yer verilmiştir. Bunları Müslüman, Hristiyan şeklinde değil, peygambere göre isimlendirilmiştir. Buna göre Hz. Muhammedi 220 milyon; İsevi 570 milyon; Musevi 10 milyon; Buda 388 milyon; Brahmani 225 milyon; Abede-i esnam (puta tapanlar) 96 milyondur. Dolayısıyla dünya nüfusu 1 milyar 509 milyon olarak tespit edilmiştir. Bu dinlerin toplam nüfusa göre oranlarına da değinilmiştir. Buna göre, Müslüman binde 146; Hristiyan binde 379; Musevi binde 5; Buda binde 258; Brahmani binde 149; diğeri ise binde 60'tır.

II. Bölümde Avrupa kıtası ile ilgili olarak malumat-ı icmaliye başlığı altında Avrupa hakkında bilgi verilmektedir. Mevki, hudud, mesaha (ölçme) ve savahil(sahiller) hakkında detaya inilmektedir. Aynı bölümde Avrupa'nın taksimat-ı siyasiyesi üzerinde durulmuştur. Rusya, İsveç, Norveç, Almanya, Danimarka, Hollanda, Belçika, İsviçre, İngiltere, Rumeli kıtası, İspanya, İtalya, Portekiz, Karadağ ve Yunanistan'dan bahsedilmiştir. Diğer kısımda Avrupa kıtasının mahsulatı yani ürünleri ve bunların cinslerine yer verilmiştir.

III.Bölüm Asya kıtası hakkındadır. Kıtanın, mevkii, hududu, mesaha (ölçme) ve savahiline (sahilleri) yer verilmiştir. Asya'nın taksimat-ı siyasiyesi ve Asya'nın kırsımları ile bu kıtadaki devletlerden bahsedilir. Çin, Rusya ve Sibiryaya değinilir. Japonya ve tarihi coğrafyasına değinilir. Şehirlerinden söz edilir. Türkistan, Afganistan, Belucistan, İran konu edilen diğer ülkelerdir. Anadolu ya ve Anadolu kentlerine de yer verilir. Arap yarım adasından bahsedilir. Hindistan'dan İngiliz müstemlekesi olarak söz edilir.

IV. Bölümde de, Afrika kıtasının sınırları ve özellikleri ülkeler ve şehirlerine yer verilir. Coğrafi ve fiziki özelliklerinden bahsedilir. Adalar, Mısır Hidivliği, Berberistan, Sahra-i Kebir, Sudan ve Gine, Habeşistan Afrika kıtasında yer verilen diğer ülkelerdir.

V. bölüm Amerika kıtasından bahseder. Nehirleri, gölleri, ürünleri ve ülkelerine değinilir. Meksika İngiliz sömürgesi olarak geçer. Güney Amerika ve Kolombiya, Venezüella, Brezilya, Bolivya, Arjantin bahsedilen konular ve ülkeler arasındadır.

VI. Bölüm Avusturalya kıtasından söz edilir. Bu bölümde, Malezya, Polenezya, Okyanusya'ya değinilir. Kitabın son kısmında ise, 1. cildin fihristine yer verilir.

Abdurrahman Şeref Bey'in Coğrafya-yı Umumi adlı eserinin 2. cildi yine 1323 (1907) İstanbul Karabet matbaasında basılmıştır. Bu cilt 295 sayfadan oluşmaktadır. Eserde ilk olarak kozmoğrafya bilgisine yer verilir. Güneş ve özelliklerine değinilir. Bir tabloda gezegenler ve hareketlerine yer verilir. Arz kürenin hareketleri ve bunun sonuçları üzerinde durulur. Dünya resmedilmiştir. Dünyanın güneş çevresindeki hareketine yer verilmiştir. Dolayısıyla fiziki ve matematik coğrafya konuları bu bölümde değinilen hususlardır.

Ayrıca İsveç ve Norveç'in tabii durumu ve genel yapısı ile, Almanya'dan da bahsedilmiştir. Almanya da ortaya çıkan Saksonya, Prusya, Bavyera gibi hükümetler ve tarihlerine de değinilmiştir. Sanat ve ticaretten söz edilmiştir. Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Danimarka siyasi yapısı, tarihi coğrafyası, Flemenk memleketi, Lüksemburg, Belçika, İsviçre, Fransa, İngiltere, Avrupa-yı Osmaniye hakkında bilgilere yer verilmiştir. Rumeli vilayeti, Bulgaristan, Bosna Hersek, Avusturya, Suriye, Irak, Hicaz, Siyam, Kıbrıs, Mısır gibi yerlerin Osmanlı Devleti dahilindeki konumlarından nüfus ve kilometre karesinden söz edilmiştir. Buna göre Rumeli vilayeti 6.150.000 nüfusu, 169,300 kilometrekare alanı, Rumeli şarki eyaleti de 1.100 bin nüfusu 32500 kilometrekare alanı bulunmaktadır. Dağlar nehirler göller, idari bölümler, şehremaneti hakkındaki detaylar kitapta yer bulan diğer bilgilerdir.

Sonuç

Abdurrahman Şeref Bey, tarihçi yönü ile bilinmekle birlikte, sosyal bilimler alanına coğrafya bilimiyle de katkılar sunmuştur. Diğer taraftan yazmış olduğu Coğrafya-yı Umumi adlı eser, her ne kadar bir ders kitabı olarak hazırlanmış olsa da derinlemesine coğrafi bilgiler ihtiva etmektedir. Coğrafya-yı Umumi kitabı dünyayı bir bütün halinde ilk ciltte ele alır. Bir nevi ülkeler coğrafyası mahiyetinde gibi görünse de yazar, coğrafyayı dünya ölçeğinde aynı zamanda fiziki olarak kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Çalışmanın ikinci cildi daha çok matematik coğrafya konularını içermektedir. Bunun yanında, Osmanlı Devleti coğrafyasına da yer verilmiştir. Coğrafya-yı Umumi kitabı bir atlas gibi veya genel kültür kitabı gibi düşünülebilir. Zira kitabı okuyan adeta 20. yy. başlarında dünyayı gezebilmektedir. Bu yönüyle bilgilerin somutlaştırıcı bir üslupla ele alındığından söz edilebilir. Bu eser tarih alanında yapılacak çalışmalara da katkı sağlayacaktır. Eserde, dünyanın siyasi, dini, ekonomik ve fiziki durumu, demog-

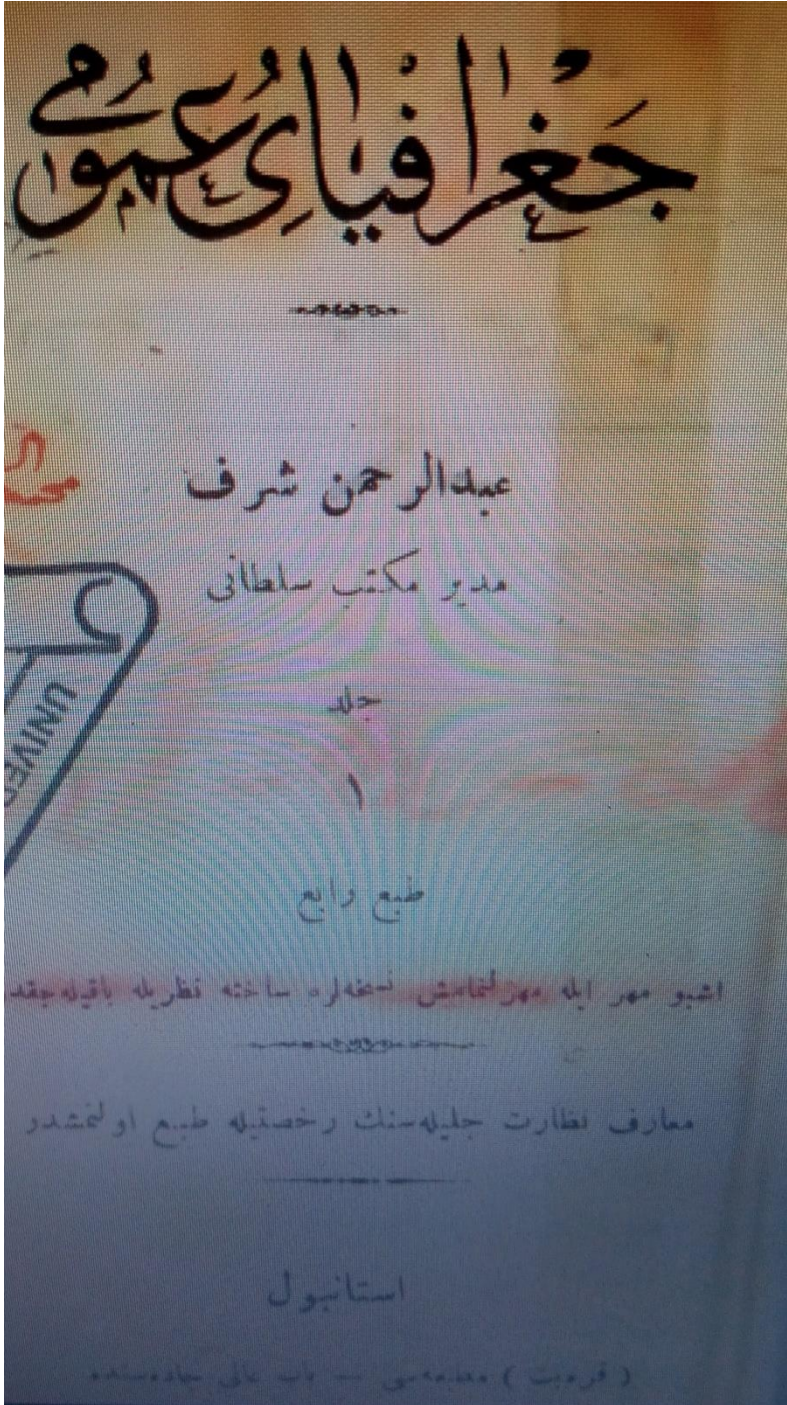
rafik yapısı vb. hususlar ortaya konulduğundan, tarihi incelemelerde bu eserin değerlendirilmesi gerekebilir.

KAYNAKLAR

- Binark, İ. (1980). Arşivlerimizin Değeri Ve Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Beyin 'Evrâk-ı atîka ve vesaik i tarihiyemiz' Adlı yazısı. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(1), 23-38.
- Demiryürek Mehmet, (2005) Abdurrahman Şeref, *Historians of The Ottoman Empire*, Editörler:Kafadar, C., Karateke H., Fleischer C, , www.ottomanhistorians.com
- Kodaman, Bayram; Ünal, M.Ali(1996), *Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi-II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909)*, TTK, Ankara.
- Özcan, Abdülkadir, (1988), *Abdurrahman Şeref*, TDV, cilt 1., İstanbul.
- Şeref, Abdurrahman(1323), *Coğrafya-yı Umumi*, Karabet Matbaası, İstanbul.
- Taşer, Seyit, (2014) *Tarih-i Osmani Encümeni Bursa Şubesi*, *Turkish Studies*, 9/4, Bahar.
- Tekiner, M. E. (2009). Abdurrahman Şeref Efendi (Biyografisi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 24(1), Haz. Vehbi Günay, 253-278.

Ek 1- Coğrafya-yı Umumi Kitabı Kapağı

Ek 2-Coğrafya-yı Umumi Kitabı

